

historical-pedagogical researches, history of education and pedagogical thought»; 2-nd – «The problem of Ukrainian language as an educational discipline in the context of studying the methodology of Ukrainian language and literature»; 3-rd – «Ukrainian language as an educational discipline in the context of considering the history of Ukrainian language, issues of linguistics»; 4-th – «Questions of periodization of the history of Ukrainian literary language and educational processes». The works, which we belong to the first thematic block have been analyzed.

Key Words: *historiography, research, development of education in Ukraine, basic school, educational disciplines, Ukrainian language, Ukrainian language teaching methodology.*

УДК 2–78–053.2:005.591.3

DOI: <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2018-1-68-75>

С. В. Чернюк,

викладач Хмельницької

гуманітарно-педагогічної академії,

м. Хмельницький, Україна

Становлення та розвиток дитячих і молодіжних релігійних об'єднань в Україні

Розглянуто підходи до визначення етапів становлення та розвитку дитячих і молодіжних об'єднань. Подано коротку характеристику кожного періоду розвитку дитячих і молодіжних релігійних об'єднань в Україні. Розглянуто діяльність деяких молодіжних релігійних організацій.

Ключові слова: *дитячий рух, молодіжний рух, дитячі та молодіжні релігійні об'єднання, етапи становлення та розвитку дитячого та молодіжного рухів, етапи становлення та розвитку дитячих та молодіжних релігійних об'єднань.*

Постановка проблеми. Дитячі та молодіжні об'єднання – особливий тип суспільних відносин. Добровільні об'єднання дітей та молоді, створені на основі єдності інтересів, реалізації спільної економічної, соціальної, культурної, екологічної або іншої мети, пропонують дітям та молоді систему цінностей, на яких будується спільна діяльність. До таких формувань належать національні, релігійні, ідеологічні, екологічні, скаутські об'єднання та ін. Діяльність дитячих і молодіжних об'єднань різних спрямувань створює широкі можливості для виховання підростаючого покоління, формування позитивних особистісних якостей, навичок і звичок.

Дитячі та молодіжні релігійні об'єднання як складова частина дитячого і молодіжного рухів пройшли тривалий період становлення й розвитку та накопичили унікальний досвід виховної діяльності, спрямований на виховання

людини, яка б прагнула до самовдосконалення, відповідала за свої вчинки, дотримувалася християнських норм поведінки, готова до життєвих випробувань та прийти на допомогу іншим.

Дослідник дитячого руху М. Басов зазначає, що історичне пізнання, як і будь-яке інше пізнання, являє собою неперервний і поступальний процес, здійснення якого може бути успішним лише на основі його попередніх етапів і досягнутих результатів [3]. Тому вивчення попереднього досвіду діяльності дитячих і молодіжних релігійних об'єднань дає можливість побачити перспективи їх розвитку.

В. Головенько вважає, що «здійснюючи періодизацію історії молодіжного руху, необхідно враховувати, що її критерії складаються з двох взаємопов'язаних елементів».

На думку В. Головенька, перший «характеризує зовнішні, об'єктивні умови розвитку цього процесу – рівень демократизації державного будівництва, розмах і форми громадянського руху взагалі, зміни політичної ситуації, в якій розвивається молодіжний рух, ставлення суспільства до молодіжних проблем тощо».

Другий елемент критеріїв періодизації прив'язується до «розкриття змісту цього процесу шляхом аналізу діалектики розвитку складових самого молодіжного руху, їх впливу на життя суспільства загалом, вирішення проблем молоді зокрема, визначення місця молодіжного руху в політичній системі суспільства тощо» [5, с. 17].

Актуальність наукових досліджень у галузі ювенології зумовлена потребою у вивченні попереднього досвіду діяльності дитячих і молодіжних релігійних об'єднань з метою визначення ефективних форм, методів і засобів виховної роботи.

До проблеми становлення та розвитку, організації та особливостей діяльності дитячих і молодіжних об'єднань зверталися науковці різних галузей: філософії, історії, політології, педагогіки, психології. У працях Л. Алієвої, М. Басова, М. Богуславського, А. Кирпичника, Р. Литвак, Е. Мальцевої, І. Руденко, О. Титової, Т. Трухачової та інших висвітлено історію розвитку науки про дитячий рух – соціокінетики, визначено педагогічні засади діяльності дитячих громадських об'єднань. У дослідженнях Н. Коляди, О. Лісовця, М. Солов'я, Л. Романовської, Л. Шелестової дитячий рух розглядається як соціальний феномен. Дослідження С. Диби, Ю. Жданович, В. Москаленко, Р. Охрімчук, В. Приходько, О. Сича, М. Ярової та інших присвячені діяльності різноманітних сучасних дитячих організацій в Україні. Різні аспекти діяльності молодіжних об'єднань висвітлювали І. Андрухів, К. Балабанов, В. Барабаш, М. Баяновська, І. Близнюк, М. Головатий, В. Головенько, І. Дутчак, О. Єригін,

А. Зленко, А. Корнієвський, М. Пашков, Ю. Поліщук,
І. Шумський, О. Яременко та ін.

Разом з тим зауважимо, що дослідження молодіжних об'єднань здебільшого розглядаються в рамках історико-політичної науки. Діяльність релігійних дитячих і молодіжних об'єднань в Україні в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. не була об'єктом наукового дослідження.

Метою статті є визначення етапів становлення та розвитку дитячих і молодіжних релігійних об'єднань в Україні.

Виклад основного матеріалу. Вивчення досвіду виховної діяльності дитячих і молодіжних релігійних об'єднань спричинило потребу в обґрунтуванні етапів їх розвитку.

Існує кілька підходів до визначення періодизації дитячого і молодіжного рухів. В основі визначення етапів дослідницею дитячого руху Л. Алієвою – історія держави, тих подій, які певним чином впливали на розвиток дитячого руху. Перший етап – 10-ті роки ХХ ст. – виникнення дитячого руху як специфічної соціальної реальності. Другий етап – 20-ті – початок 30-х рр. ХХ ст. – становлення дитячого руху у формі піонерства – нового засобу соціального виховання. Третій етап – 30-ті – 80-ті рр. – розвиток піонерського руху як масової монопольної громадської дитячої організації – специфічної виховної системи, ланки системи комуністичного виховання підростаючого покоління. Четвертий етап – 90-ті рр. ХХ ст. – 10-ті рр. ХХІ ст. – саморозвиток і самовизначення вітчизняного дитячого руху в нових соціально-економічних, історичних умовах [1, с. 12].

Н. Коляда визначає п'ять етапів: 10-ті – 20-ті рр. ХХ ст. – зародження та становлення педагогіки дитячого руху (початковий етап); 20-ті – середина 30-х рр. ХХ ст. – новий етап наукового педагогічного осмислення дитячого руху, пов'язаний з виявленням специфічних можливостей особливої галузі дитячого руху, що історично дістала назву «піонерський рух»; 30-ті – середина 50-х рр. ХХ ст. – час «відступу» від багатопланового вивчення педагогічною наукою піонерського руху; середина 50-х – 80-ті роки ХХ ст. – активізація педагогічних досліджень, «відродження» процесу систематичного, поглибленого пізнання феномену дитячого руху, спричинені, насамперед, соціальним (суспільно-державним) замовленням педагогічній науці на осмислення та обґрунтування ролі й місця Всесоюзної піонерської організації в ідейно-моральному, всебічному вихованні та розвитку радянських дітей; кінець 80-х рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст. – сучасний етап розвитку науки про дитячий рух [6, с. 209–215].

Проте практично всі дослідники (Л. Алієва, М. Богуславський, А. Кирпичник, Н. Коляда, Є. Мальцева, Т. Трухачова та ін.) пов'язують етапи

становлення дитячого руху з піонерською організацією як найбільш масовою формою об'єднання дітей.

Проблема дослідження розвитку сучасного молодіжного руху стала предметом наукового пошуку М. Головатого, В. Головенька, І. Коляки, О. Корнієвського, О. Матушек, В. Литвин, Д. Ольшанського, В. Якушика та ін. Проте науковці початок створення молодіжних формувань пов'язують із соціально-політичними змінами в країні, що відбулися в кінці 1980-х – початку 1990-х рр.

У збірнику, підготовленому фахівцями Українського науково-дослідного інституту проблем молоді, вченими інших інститутів та наукових установ України, працівниками Міністерства України у справах молоді і спорту, визначаються чотири різних за тривалістю і характером історичних періоди в розвитку молодіжного руху.

Перший період – з моменту появи молодіжних об'єднань і до кінця XIX ст. У цей період молодіжний рух в Україні тільки зароджувався. Другий період – з кінця XIX ст. до середини 20-х рр. XX ст. Його ще називають періодом становлення молодіжного руху в Україні, яке представлено десятками різноманітних за своїми політичними орієнтаціями організацій. Третій період починається в кінці 20-х і закінчується на початку 80-х рр. XX ст. Фактично в Україні, як в усьому СРСР, цей період був представлений лише двома організаціями – ВЛКСМ і Всесоюзною піонерською організацією ім. В. І. Леніна, хоча до 1939 р. молодіжний рух у Західній Україні охоплював десятки різних організацій. Четвертий період – з середини 80-х рр. і до моменту проголошення незалежності України. Багато фахівців називають його періодом «відродження молодіжного руху, його становлення як суспільного явища, різноманітного за політичними, структурними ознаками, формами роботи» [8, с. 55].

Беручи за основу цю періодизацію, ми визначили етапи розвитку дитячих і молодіжних релігійних об'єднань в Україні.

Перший період – зародження релігійних молодіжних об'єднань (з моменту появи і до кінця XIX ст.). Організоване життя української молоді цього періоду пов'язано з діяльністю братств. Братства у XVI–XVII ст. мали яскраво виражений характер національно-релігійних громадських організацій українських православних міщан і відігравали значну роль у суспільно-політичному й культурному житті. При братствах функціонували окремі «молодечі», або «младенческіє» братства для молодих людей («Юнацьке братство» при Острозькій академії, «Юнацьке Братство» у Замості, «Братство Благочестивих і Благородних Младенцов у мисті Тернополі обитающих» та ін.).

«Наставлення книжне» – освітня діяльність того часу – посідала почесне місце в праці об'єднаних в молодечі братства юнаків і дівчат. Слід пам'ятати, що серед членів молодечих братств було багато учнів і випускників братських шкіл, утримуваних старшими братчиками. Молодечі братства на рівні зі старшими опікувались хворими, каліками, убогими, братськими бібліотеками, займались місійною діяльністю. Молодечі церковні братства мали за опікунів духовних ще й представників братства старшого, але старші чесні мужі не повинні були брати владу над молодшими братчиками, а «з батьківською любов'ю ходити на зібрання до молодечих братств як до своїх любих дітей та передавати їм усе Богові вгодне, добре і корисне для Церкви Божої» [4].

Другий період – становлення дитячих і молодіжних релігійних об'єднань тривав з кінця XIX ст. до середини 20-х рр. (на території Західної України, Буковини та Закарпаття до кінця 30-х рр.) XX ст.

Релігійно-сектантський рух цього періоду представлений такими напрямками: тихоновці, обновленці, УПАЦ (динківці-автокефалісти), «Ружанці», група Лубенського собору єпископів, сектанти, а також польсько-католицькі та німецькі конфесійні організації [9, с. 44].

Релігійні громади та сектантські організації використовували такі форми й методи роботи серед молоді, як утворення різного роду «світських» гуртків, курсів крою та шиття, майстерень, артільей, трудових товариств. З цією метою влаштовувалися також вечори, спортивні змагання, виступи хорів, музичні забави тощо. Усе це, безумовно, приваблювало молодь, особливо селянську. В окремих губерніях (Харківській, Полтавській) сектанти мали на молодь значний вплив. Деякі хлопці ставали членами різних сект, щоб звільнитися від призову до армії. Справі залучення юнаків і дівчат до релігійних громад і сект служили й створювані ними гуртки молоді («Молоді баптисти» в Павловському окрузі), спілки молоді (в Мелітопольському окрузі), а також підготовка проповідників з молодих сектантів (Чернігівська губернія). Мали вони свої осередки й серед студентства (Київський християнський студентський гурток).

Найбільшу підтримку релігійно-сектантський рух мав серед польської та німецької молоді, де він був справді масовим. Релігійно-католицькі гуртки діяли в кожному польському селі, а в деяких селах їх налічувалося кілька. Головною метою цих напівлегальних утворень було виховання молоді в релігійно-національному дусі, прищеплення їй ідеї національної єдності, загладження соціальних суперечностей серед польського населення. Вони мали досить складну організаційну структуру. Центром, що спрямовував їх роботу, був костел. Кількість членів у гуртках не перевищувала 15-30 осіб. На

чолі кожної такої групи стояв керівник – староста, який проводив усю організаційну та повсякденну роботу і підтримував зв'язок з ксьондзом.

Форми роботи зводилися головним чином до релігійних читань та співів псалмів. Крім того, досить часто в гуртках проводилися бесіди на політичні теми, під час яких піддавалися критиці негативні явища в суспільно-політичному житті, засуджувалися негідні вчинки комуністів і комсомольців. Серед гуртківців критикувалися радянські видання, велась постійна кампанія проти офіційних часописів [9, с. 45].

Перед заняттями гуртків та після них влаштовувалися також ігри, танці, співи. Духовенство організовувало хоріві, драматичні та добродійні гуртки. Найбільше поширення в республіці мали гуртки, що називалися «Ружанці». У Шепетівському, Коростенському, Житомирському та інших округах гуртки стали масовим явищем. Ці гуртки відзначались організаційною чіткістю й централізованістю. У деяких гуртках, наприклад, у Вінниці, учасникам видавали членські квитки. Більшість у цих гуртках становили дівчата.

Найбільш значну частину менонітської молоді охоплював БАПСОМОЛ. До його лав входили представники різних її верств, але переважноце були юнаки і дівчата з порівняно заможних родин. Організація являла собою низку релігійних гуртків і груп, що діяли в більшості менонітських колоній. Певної організаційної форми такі гуртки не мали, і склад їх не був постійним. Гуртувалися ці осередки навколо окремих проповідників, а часто – навколо вчительства [9, с. 46].

З кінця XIX ст. і до початку 40-х рр. XX ст. відбувався процес становлення молодіжного руху Західної України. Серед релігійних об'єднань виділяється Товариство «Орли» – Католицька Акція Української Молоді (КАУМ). Початком її заснування став 1933 р., коли митрополит А. Шептицький закликав молодь Галичини взяти участь у святі «Українська Молодь Христові», яке започаткувало офіційне створення гуртків «Католицька акція української молоді», що займалися культурно-просвітницькою діяльністю. Основними формами були молитви, сповідь, причастя, участь у богослужіннях, релігійні вечори-диспути, читання та обговорення релігійної літератури, аматорські вистави на релігійну тематику, святкові концерти, хоріві співи тощо. Особлива увага приділялась боротьбі з неписьменністю та пропагандою здорового способу життя [2, с. 132–133].

Третій період – комсомольсько-піонерський. Він тривав з кінця 20-х (на території Західної України, Буковини, Закарпаття – з кінця 30-х) до середини 80-х років XX ст. Упродовж цього періоду молодіжний рух Радянської України

був представлений лише комсомольською та піонерською організаціями. Релігійні об'єднання дітей та молоді були заборонені.

Четвертий період – відродження молодіжних релігійних об'єднань України. Серед молодіжних об'єднань сьогодні діють такі організації: Українська молодь Христові, Українська християнська ліга молоді, Молодіжна рада церков євангельських християн баптистів України, Молодіжне православне братство ім. Петра Могили, Всеукраїнське православне молодіжне братство «Спілка православної молоді України в ім'я преподобного Нестора Літописця», ВМГО «Спілка молодих християн України» та ін. Законом України «Про охорону дитинства» створення дитячих організацій політичного та релігійного спрямування заборонено.

Висновки. Історичний підхід до оцінки діяльності дитячих і молодіжних релігійних об'єднань надзвичайно важливий, оскільки уможлиблює розгляд розвитку цих формувань у логіці історичного розвитку країни. Спільним для всіх періодів є наявність в державі та суспільстві дітей і молоді, які прагнуть до самовдосконалення, самоутвердження, бажають брати участь у суспільно-корисних справах. Знання історії дитячих і молодіжних релігійних об'єднань дає змогу враховувати помилки, визначати прогресивні ідеї та знаходити нові підходи у роботі з дитячими та молодіжними формуваннями.

До перспективних напрямів досліджень у цій сфері вважаємо за доцільне віднести проблеми, пов'язані з відсутністю системних досліджень щодо реалізації завдань релігійного виховання в дитячих організаціях і об'єднаннях України в різні історичні періоди. До цього часу не узагальнено досвід виховної роботи численних молодіжних організацій релігійного спрямування. Відсутність комплексних досліджень особливостей релігійних дитячих і молодіжних об'єднань як частини молодіжного руху в сукупності їх взаємозв'язків також значною мірою активізує їх подальші дослідження.

Список використаних джерел

1. Алиева Л. В. Детское общественное объединение в системе социального воспитания детей и юношества : учеб.-метод. пособие / Л. В. Алиева – Москва, 2007. – С. 5–20.

2. Андрухів І. Католицька акція 30-х рр. ХХ ст. та її виховний вплив на українську молодь Галичини / І. Андрухів, І. Пилипів // Наук. зап. Тернопіл. нац. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Серія Історія / Тернопіл. нац. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2011. – Вип. 1. – С. 130–135.

3. Басов Н. Ф. Научоведческие аспекты исследования теории детского движения в России : методология, историография, источниковедение (нач. ХХ в. – 90-е гг.) : автореф. дис. д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика» / Басов Николай Федорович ; РАО, Ин-т теории образования и педагогики. – Москва, 1997. – 48 с.

4. Власовський І. Юнацькі церковні братства в старовину / І. Власовський // Церква і нарід. – Крем'янець, 1937. – Ч. 22.

5. Головенько В. А. Український молодіжний рух в ХХ столітті (історико-політологічний аналіз основних періодів) : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Головенько Валерій Антонович ; Ін-т нац. відносин і політології НАН України. – Київ, 1995. – 649 с.
6. Коляда Н. Педагогіка дитячого руху : історія становлення та перспективи розвитку / Н. Коляда // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. / Уман. держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини. – Умань, 2009. – Вип. 30. – С. 208–217.
7. Корпач Н. І. Теорія і практика соціально-педагогічної діяльності дитячих та молодіжних організацій : навч.-метод. посіб. / Н. І. Корпач. – [Вид. 2-ге, змін. й допов.]. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 188 с.
8. Молодь України: для неї і про неї / Укр. НДІ проблем молоді. – Київ : Укр. НДІ проблем молоді, 1993. – 106 с.
9. Прилуцький В. І. Небільшовицькі молодіжні об'єднання в УСРР в 20-ті роки / В. І. Прилуцький ; АН України, Ін-т історії України. – Київ, 1993. – С. 44–46. – (Історичні зошити).

S. V. Cherniuk,
teacher of Khmelnytskyi Humanitarian-
Pedagogical Academy,
Khmelnytskyi, Ukraine

Formation and Development of Children's and Youth Religious Associations in Ukraine

The approaches to defining the stages of formation and development of children's and youth associations have been examined. The brief characteristic of each period of development of children's and youth religious associations in Ukraine has been offered. The activity of some religious youth organizations has been studied.

Key Words: *children's movement, youth movement, children's and youth religious associations, stages of formation and development of children's and youth movements, stages of formation and development of children's and youth religious associations.*